

กลืนกระเทียม

พศ. ดร.พจนก กาญจนจันทร

ในระหว่างที่ข้าพเจ้ากำลังซึมซับสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาเข้ามาในโลก

โบราณคดีของข้าพเจ้าด้วยความหิวกระหายและใคร่ครวญ ข้าพเจ้ารู้สึกเป็นเกียรติอย่างยิ่งที่ได้เป็นส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์กึ่งศตวรรษของคณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาที่รับใช้สังคมมาด้วยความมุ่งมั่น และกำลังจะเริ่มต้นทศวรรษใหม่ด้วยบทบาทและความคาดหวังจากสังคมที่ยิ่งเข้มข้นขึ้นสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาที่รู้สึกของข้าพเจ้า ซึ่งเป็นผัสสะแรกในความทรงจำที่มีต่อคณะและทำให้ประหวัดไปถึงธรรมชาติของสาขาวิชานี้ด้วย นั่นก็คือ กลืนกระเทียม

คงต้องทำความเข้าใจกลับไปเมื่อคราวที่ข้าพเจ้ามาสัมภาษณ์งานในตำแหน่งอาจารย์ที่คณะสังคมวิทยาฯ ณ ศูนย์รังสิต ที่การเดินทางจากใจกลางเมืองเพื่อไปสัมภาษณ์งานตอนนั้นก็เห็นมาก่อนอยู่ในใจว่า ทำไมเรียกศูนย์รังสิต ทั้งๆ ที่ตั้งอยู่ห่างจากเขตรังสิตไปตั้งไกล มาแจ้งแก่ใจก็ตอนที่ได้มาใช้ชีวิตระหว่างสัปดาห์อยู่แถวนั้นว่า อาณาบริเวณที่เป็น “ทุ่งรังสิต” นั้นกว้างไกลกว่าเขตรังสิตเป็นไหนๆ แล้วยังมีประวัติภูมิทัศน์ที่สำคัญไม่น้อยอีกด้วย ประสบการณ์การสัมภาษณ์งานครั้งนั้นก็คงไม่ต่างจากคนสมัครงานทั่วๆ ไป ที่มีความวิตกกังวลจากความคาดหวังของตนเองและจากผู้สัมภาษณ์ แต่ใครจะคิดว่าข้าพเจ้ากลายเป็นส่วนหนึ่งของคณะโดยเริ่มต้นจากกลืนกระเทียม

อาจารย์ปฐมฤกษ์ เกตุทัต (ที่นักศึกษาบอกว่าหล่อและเท่พอๆ กับอินเดียนา โจนส์ ในหนังฮอลลีวูด) เป็นประธานกรรมการรับอาจารย์ใหม่ในครั้งนั้น พร้อมด้วย

กรรมกรอื่นๆ อีก 4 ท่าน บรรยากาศการสัมภาษณ์ให้ความรู้สึกว่าเป็นการสนทนา แลกเปลี่ยนความคิดเห็นเป็นส่วนใหญ่ ดำเนินไปนานเท่าใดก็จำไม่ได้และไม่มีที่ท่าว่า ช่วงสุดท้ายกำลังจะมาถึง กระทั่งมีคนแฉประตุเยี่ยมหน้าเข้ามาก่อนร้องถามว่า “ยังไม่เลิกกันอีกหรือ เทียงวันแล้ว” ท่านคนบดนั้นเอง การสัมภาษณ์จบลงตอนไหนก็ไม่ทราบ คงจะจบลงเมื่อข้าพเจ้าได้รับการเชิญชวนให้อยู่รับประทานอาหารกลางวันด้วย ท่านบอกว่าให้คนไปซื้อส้มตำไปยกมาแล้ว ข้าพเจ้ารู้สึกเคอะเขิน ในใจคิดว่าควรรับ คำเชิญเพื่อรักษามารยาท โดยให้เหตุผลเข้าข้างตัวเองว่าเจ้าบ้านอยากให้อยู่รับประทานอาหารกลางวันด้วยจริงๆ จึงรับคำเชิญโดยง่าย ครู่เดียวโต๊ะสัมภาษณ์งานเมื่อครู่ ก็แปรสภาพเป็นโต๊ะอาหารขนาดใหญ่ที่เต็มไปด้วยจานอาหารหลากหลายประเภท กลิ่นอบอวลของส้มตำ-น้ำตก-ไก่ย่าง-ข้าวเหนียวอุ่นๆ ช่างเฝ้าชวน ระหว่างนั้นก็มีความหมายท่านอื่นๆ เข้ามาร่วมวงด้วย ข้าพเจ้าได้รับการแนะนำให้รู้จักอาจารย์แต่ละ ท่านที่มาร่วมวงส้มตำ-ไก่ย่าง บทสนทนาของ “เจ้าถิ่น” ในมือกลางวันนั้นเป็นเรื่อง ชูเร่ต่างๆ ไปภายในคณะ ข้าพเจ้าจึงไม่มีส่วนร่วมในหัวข้อสนทนาแต่อย่างใด ดีเสียอีก ที่ไม่มีใครสนใจจะได้อะไรรู้สึกอึดอัด ข้าพเจ้าจะเสียดตักเส้นมะละกอที่ล้นน้อยจากจาน ส้มตำไทยที่วางอยู่ตรงหน้า จำได้ว่ารับประทานไปนิดหน่อยและปกปิดความ “อยาก” ส้มตำมะละกอเอาไว้เสียมิดชิด จากการใช้ชีวิตในต่างแดนจึงทำให้รู้ว่าถ้าส้มตำไทย ต้องมะละกอเท่านั้น ผิดจากนั้นอย่าได้เรียกว่า “ส้มตำ” ให้เสียหาย เมื่อวงส้มตำกำลัง จะวาย ข้าพเจ้าจึงทราบว่าเป็นภาคบ่ายจะมีการสัมภาษณ์อาจารย์อีกตำแหน่งหนึ่ง ซึ่งตามกำหนดจะต้องใช้ห้องสัมภาษณ์ห้องเดียวกันนั้น แต่เจ้าหน้าที่เสนอว่าให้ย้ายไป อีกห้องหนึ่งเพราะว่า “กลิ่นกระเทียมแรงมากคะอาจารย์”

ใครจะคิดบ้างว่า มาสัมภาษณ์งานแล้วคนเรียกสัมภาษณ์จะเลี้ยงส้มตำ แถมท้าย ข้าพเจ้าเดินออกมาจากห้องสัมภาษณ์ แต่ไม่ยักรู้สึกว่ากลิ่นกระเทียมที่ตลบ ออบอวลอยู่นั้นจะน่ารังเกียจแต่อย่างใด ก็เพราะว่าอยู่ใน “วงส้มตำ” นี้เล่า แล้วจะเหม็น กลิ่นกระเทียมได้อย่างไร

กลิ่นของกระเทียม สามารถเป็นได้ทั้งกลิ่นหอมและกลิ่นเหม็นในเวลาเดียวกัน ขึ้นอยู่กับว่าผู้รับกลิ่นอยู่ระหว่างกิจกรรมใด หากอยู่ระหว่างปรุงอาหารหรือรับประทาน อาหารก็จะรู้สึกว่าการกระเทียมช่วยเพิ่มกลิ่นหอมให้กับอาหารจานต่างๆ แต่หากอยู่นอก มื้ออาหารแล้ว กลิ่นฉุนของกระเทียมจากกำมะถันก็มากจนแทบจะทนไม่ได้เลยทีเดียวน หรือบางคนไม่ว่าจะอย่างไรก็ไม่ถูกจริตกับกลิ่นกระเทียมเอาเสียเลย

หากท่านค้นหาคำว่า “กลิ่นกระเทียม” ใน Google ก็จะพบว่ามีการแนะนำ มากมายเกี่ยวกับการกำจัดกลิ่นกระเทียม ไม่ว่าจะเป็นกลิ่นปากจากการรับประทาน

อาหารหรือกลิ่นกระเทียมติดมือจากการทำอาหาร ใครทราบบ้างว่าการตีมนมสด ภายหลังหรือระหว่างอาหารจะช่วยดับกลิ่นกระเทียมได้ หรือการถูมือกับเครื่องใช้ที่ทำด้วยสแตนเลส เช่น ช้อน จาน ชาม ฯลฯ สามารถทำให้กลิ่นกระเทียมหายไปได้อย่างน่าประหลาด ในทางกลับกันกลิ่นฉุนของกระเทียมก็มีประโยชน์ เช่น นำน้ำที่ได้จากการแช่กระเทียมสับไว้ค้างคืนไปฉีดพ่นต้นไม้ต้นโปรดเพื่อไล่เจ้าหอยทากตัวเชื่องที่คอยมาเกาะแคะแทะเล็มดอกไม้หรือใบอ่อนจนยอดไม้กุดจนหมดงาม แต่วิธีนี้ต้องแน่ใจด้วยว่าเจ้าของต้นไม้ทนกลิ่นกระเทียมในสวนได้

หลังจาก “วงล้อมต้า” ในวันนั้น หลายเดือนต่อมา ข้าพเจ้าก็ได้รับแจ้งว่าได้งานตำแหน่งนี้ และอีกหลายเดือนต่อมาข้าพเจ้าจึงได้มาเริ่มงานในตำแหน่งอาจารย์ที่คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา จำไม่ได้แล้วว่าตอนนั้นรู้สึกอย่างไร ก็คงจะมีหลายความรู้สึกกระคนกัน ที่ยังไม่รู้สึกอะไรชัดเจนในตอนนั้นก็เพราะยังไม่รู้จักนั่นเอง จากนักโบราณคดีภาคสนามที่คุ้นเคยกับวัตถุและฝุ่นดินในหลุมขุดค้น แล้วก็พยายามทำให้หม้อไหมันสื่อสารได้ว่ามันมาจากไหน ใช้อะไร แต่ไม่ค่อยได้สนทนาภาษาโบราณคดีกับผู้คนร่วมสมัยมากนัก การทำงานในภาคสนามระหว่างการขุดค้นก็มีผู้สังเกตการณ์มากมายที่ผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันมาให้กำลังใจและเอาใจช่วยให้นักโบราณคดีพบ “ของ” ตามที่คาดหวัง ระหว่างปฏิบัติงานข้าพเจ้าก็ต้องก้มๆ เงยๆ ทำงานไปพลางพูดคุยกับผู้สังเกตการณ์ไปพลาง เงยหน้าขึ้นมาแต่ละครั้งสิ่งแรกที่มองเห็นคือเท้าคนจำนวนหลายๆ คู่ ที่เจ้าของกำลังยืนอยู่รอบหลุมขุดค้นก่อนที่จะเลื่อนสายตาเลยขึ้นไปเจอหน้าคู่สนทนา เมื่อหลุมขุดค้นลึกเกิน 1.50 เมตรลงไป ระดับสายตาของคนขุดกับเท้าของคนดูก็จะอยู่ไล่เลี่ยกัน มีคำถามและข้อสงสัยมากมายจากผู้สังเกตการณ์เกี่ยวกับวิธีทำงาน หรือสิ่งที่กำลังค้นหาจากใต้ชั้นดิน รวมไปถึงอรรถประโยชน์ “จะขุดไปทำไม ขุดไปแล้วจะได้อะไร” ข้าพเจ้าพยายามอธิบายทุกข้อสงสัยและตั้งใจตอบทุกคำถามในใจก็คิดไปเพียงว่าเป็นโอกาสที่จะได้สร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างงานวิชาการกับคนในท้องถิ่นไว้ แต่มีหลายคำถามที่สะอึดใจ บางคำถามเป็นในเชิงความคาดหวังมากกว่าความอยากรู้ในทางวิชาการ หรือการแสดงความสนใจด้วยน้ำเสียงหวงแหนมรดกท้องถิ่นอยู่ในที่

แม้ว่าข้าพเจ้าจะได้ตอบคำถามต่างๆ กับคนท้องถิ่นไปแบบยืดยาวตามหลักวิชาการ บ้างก็ชักแม่น้ำทั้ง 5 มาสาธยายประกอบเพื่อแสดงภูมิรู้ที่ตนมี แต่ข้าพเจ้ากลับไม่พอใจคำตอบของตัวเอง เพราะมันช่างเพ้อเจ้อเลื่อนลอย มีหลักการแต่หาหลักประกันอะไรไม่ได้เลย คำถามที่ก้องอยู่ในใจก็คือ “ชาวบ้านจะได้อะไรจากงานโบราณคดี” จนได้มาร่วม “วงล้อมต้า” ในวันนั้นจนมาถึงวันนี้ ข้าพเจ้าได้รู้สึกว่าได้ขยับขยายตัวเอง

ออกจากกรอบแคบๆ เดิมๆ ที่เคยอยู่ เบิกตามองผู้คนรอบตัว มองพวกเขาเป็นส่วนหนึ่งของสิ่งที่ข้าพเจ้ากำลังทำ แม้ว่าคำถามคาใจจะยังไม่ได้คำตอบที่น่าพอใจ แต่ข้าพเจ้ากำลังพยายามอย่างมีความหวังและคิดว่ากำลังมาถูกทาง

สังคมวิทยาและมานุษยวิทยาที่รู้สึกของข้าพเจ้าก็คือ กลิ่นกระเทียม ที่แม้ว่าจะเป็นส่วนเล็กๆ แต่ทว่ามีความจำเป็น มิได้แค่เพียงเพิ่มรสชาติแต่ยังมีสรรพคุณโอสถที่สามารถนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงได้ สัมตำไทยและอาหารไทยจะไม่สมบูรณ์เมื่อขาดกระเทียมฉันทใด การศึกษาทางสังคมศาสตร์จะไม่มี ความหมายและไร้ทิศทางหากไม่มีกรอบแนวคิดวิเคราะห์ทางสังคมวิทยา-มานุษยวิทยาก็ฉันทนั้น ให้ลองคิดดูเล่นๆ ว่ามีศาสตร์ใดบ้างที่สังคมวิทยาและมานุษยวิทยาไม่เคยเข้าไปเกี่ยวข้องด้วย ก็คงจะนี่ออกได้ยากพอๆ กับที่ว่าอาหารไทยจานใดบ้างที่ไม่ต้องใส่กระเทียม และก็คงมีแต่ผัดบิบบอย่างท่าน “เคาท์แดร์กูลา” เท่านั้นกระมังที่ไม่ชอบกลิ่นกระเทียม